

УДК 37.01:377

Мирослав ПАГУТА,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технологічної та професійної
освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені
Івана Франка (Україна, Дрогобич) miroslav06@rambler.ru

ПЕРІОДИЗАЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ

У статті зроблено спробу охарактеризувати історіографію проблеми періодизації розвитку вітчизняної професійної освіти. Доведено, що ступінь дослідженості проблеми періодизації розвитку професійної освіти в Україні можна розглядати в межах таких періодів: 1) друга половина XIX ст. – 1917 р., якому притаманна увага до нижчої професійної освіти, зокрема, організації навчального процесу у професійних закладах освіти; 2) 1917–1991 рр., що характеризується працями, які всебічно розкривають розвиток професійної освіти в радянський період, проте очевидно, що є заполітизованими; 3) 1991 р. – до сьогодні – період, представлений працями, в яких зроблена спроба максимально об'єктивно відобразити історію розвитку вітчизняної професійної освіти, обґрунтувати періодизації розвитку, як професійно-технічної, так і вищої освіти.

Ключові слова: професійна освіта, періодизація, розвиток, нижча професійна освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, управління освітою, професійна школа, університет.

Лит. 18.

Myroslav PAHUTA
PhD (Education), Assistant Professor of Technological and Professional Education
Department of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych)
miroslav06@rambler.ru

PERIODIZATION AND DEVELOPMENT OF DOMESTIC VOCATIONAL EDUCATION'S FORMATION: HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM

The article attempts to characterize the historiography of the problem of periodization of the domestic vocational education's development. It is proved that the degree of research of the periodization of the vocational education's development in Ukraine can be considered within the following periods: 1) from the second half of the 19th century to 1917, which is characterized by attention to lower vocational education, in particular, the organization of educational process in professional educational institutions; 2) from 1917 to 1991, characterized by works that comprehensively reveal the development of vocational education in the Soviet period, but which are obviously politicized; 3) from 1991 to the present, represented by the works which attempt to objectively reflect the history of the development of domestic vocational education and to justify the periodization of both vocational and higher education's development.

Key words: vocational education, periodization, development, lower vocational education, vocational and professional education, higher education, education management, vocational school, university.

Ref. 18.

Мирослав ПАГУТА,
кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры технологического и
профессионального образования Дрогобычского государственного педагогического
университета имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч) miroslav06@rambler.ru

ПЕРІОДИЗАЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТТЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ПРОФЕСІОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: К ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ

Кочубей Т. Люльченко В. Історичний розвиток лієтетики як науки...

В статье сделана попытка охарактеризовать историографию проблемы периодизации развития отечественного профессионального образования. Доказано, что степень изученности проблемы периодизации развития профессионального образования в Украине можно рассматривать в пределах следующих периодов: 1) вторая половина XIX в. – 1917 г., когда преобладало внимание к низшему профессиональному образованию, в частности, к организации учебного процесса в профессиональных учебных заведениях; 2) 1917–1991 гг., характеризующегося трудами, всесторонне раскрывающими развитие профессионального образования в советский период, но обладающими политизированным характером; 3) 1991 г. – по настоящее время – период, представленный работами, в которых сделана попытка максимально объективно отобразить историю развития отечественного профессионального образования, обосновать периодизации развития, как профессионально-технического, так и высшего образования.

Ключевые слова: профессиональное образование, периодизация, развитие, низкая профессиональное образование, профессионально-техническое образование, высшее образование, управление образованием, профессиональная школа, университет.

Лит. 18.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку системи професійної освіти в Україні проходить складний період трансформацій що проявляється в пошуку нової парадигми, яка повною мірою відповідатиме запитам суспільства ХХІ століття. Сучасний відкритий ринок освітніх послуг в Україні, в тому числі й в системі професійної освіти, створює конкуренту боротьбу навчальних закладів за абітурієнта та зумовлює процеси вдосконалення як навчально-виховного так і управлінських процесів, стимулюючи більш ефективно використання наявних ресурсів, реалізацію тих освітніх і навчальних програм, зміст яких є актуальним та затребуваним молоддю, що хоче бути конкурентно спроможною на сучасному ринку праці, як в межах певного регіону (місто, район, область, країна), так і в транснаціональному масштабі. І в цьому аспекті хоча і повільний, та позитивний поступ відбувається. Разом з тим практично не вирішеними залишаються питання цілісної періодизації розвитку професійної освіти на українських землях.

Насамперед це пов'язано з тим складним історичним процесом, який пройшла Україна до здобуття своєї незалежності в 90-х рр. ХХ ст. До того часу етнічні Українські землі в різний період перебували під владою різних держав, які, відповідно, розвивали свою (національну) систему освіти, і не дуже переймалися освітніми правами та потребами етнічних українців. З іншого боку, розвиток національної системи освіти, формування освітніх цінностей, в тому числі й в системі професійної освіти, не відбувається на порожньому місці, а є історично обумовленим процесом розвитку та трансформації уже наявного досвіду, аксіологічних ідей та підходів відповідно до соціокультурних, освітніх, політичних та етичних запитів суспільства.

Виходячи з цієї точки зору вважаємо, що розв'язок питання оновлення змісту парадигми професійної освіти в Україні неможливий без ґрунтового переосмислення її історико-педагогічних основ, що потребує ґрунтового дослідження педагогічного досвіду, накопиченого в Україні на різних історичних етапах й вимагає ґрунтового дослідження історіографії проблеми розвитку професійної освіти на українських землях.

Аналіз досліджень. Вивчення стану дослідженості питання становлення та розвитку вітчизняної професійної освіти показав, що у вітчизняній науці налічується значний масив наукових праць присвячених цим питанням. Зокрема дослідженням теоретико-методологічних проблем функціонування й розвитку системи професійної освіти та методології неперервної професійної освіти присвятили свої праці С. Батишев,

Б. Гершунський, С. Гончаренко, Т. Десятов, М. Євтух, В. Луговий, Н. Ничкало, С. Сисоєва та ін. Особливості розвитку системи професійної освіти в радянський період розкрито в дослідженнях А. Веселова, Н. Іванцової, І. Лікарчука, М. Пузанова, Я. Ряппо, Г. Терещенка та ін. Досвід роботи професійних освітніх закладів в Україні у різні періоди вивчали В. Курило, О. Пометун, Г. Пустовіт, О. Сухомлинська, В. Шепотько та ін.

Разом з цим, проведений аналіз засвідчив, що питання пов'язані з періодизацією історії становлення та розвитку професійної освіти у вітчизняному освітньому просторі висвітлені недостатньо, і потребують подальшого дослідження.

Мета статті – здійснити історіографічний огляд підходів до періодизації історії становлення та розвитку професійної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Перші дослідження історико-педагогічного характеру на теренах України були здійснені ще у другій половині XIX ст. та представлені працями В. Роднікова, О. Селіхановича, К. Харламповича. Названими науковцями були зроблені перші спроби простежити розвиток історико-педагогічної науки [3, 2], проте, дослідження цього часу ще не містять спроб наукової періодизації становлення та розвитку професійної освіти.

Праці низки педагогів другої половини XIX – початку XX ст. висвітлюють окремі аспекти розвитку професійної освіти в межах розвитку всієї системи освіти в Російській імперії. Так, зокрема, цікавими для нас є роботи О. Куплядського, Г. Фальборк, Є. Шмідта, І. Альошинцева, І. Анопова, С. Рождественського, І. Максина, І. Стебута тощо. Серед них найбільш значущими вважаємо праці: І. Максина «Очерки развития промышленного образования в России за 1888–1908 гг.», І. Анопова «Опыт систематического обозрения материалов к изучению современного состояния среднего, низшего технического и ремесленного образования в России», І. Стебута «Сельскохозяйственное знание и сельскохозяйственное образование». В цих дослідженнях на той час практично вперше здійснено спробу проаналізувати процеси, які відбувалися в тогочасній системі нижчої професійної освіти, окреслено особливості та головні напрями організації навчального процесу, схарактеризовано нормативно-правове забезпечення діяльності закладів та установ професійної освіти [14, 3].

В цьому контексті цінними також є праці директора імператорського технічного училища в Москві В. Делла-Вос та члена ради при міністерстві народної освіти І. Вишнеградського в яких розкриваються особливості становлення та розвитку професійної освіти на теренах Російської імперії [7, 85].

Важливими є праці українських вчених та педагогів, що працювали у 1920–1929 роках над проблематикою розвитку освіти УСРР. Необхідно відзначити, що на більшість праць цього періоду в радянській історико-педагогічній науці було накладено «табу». Це було пов'язано насамперед з тим, що 20-ті роки XX століття на українських землях охарактеризувалися спробами створення власної, оригінальної системи освіти, в основі якої лежали професіоналізація, розбудова національного змісту навчання і виховання. О. Сухомлинська зазначає: педагогічна думка 20-х років XX століття – це розмаїття напрямів, течій, шкіл, весь комплекс пошуків яких будувався на принципах природовідповідності у поєднанні з українізацією, зі створенням національної системи освіти, що дає підстави розглядати педагогічні феномени цього періоду як процес діяльності української педагогічної науки [17, 58–59]. Проблеми функціонування та розвитку професійної освіти того часу висвітлювалися в дослідженнях В. Гіршона «Мукомольное производство и профессионально-техническое образование», К. Калиненка «Борьба на господарчому фронті і організація професійно-технічної освіти на

Україні і в Росії», Б. Козелева «Профессионально-техническое образование рабочих и проведение учебной повинности», А. Шумлянського «Становище сільського господарства на Київщині і чергові завдання професійно-агрономічної освіти», О. Соколенка «Шляхи професійної сільськогосподарської освіти», П. Калужного «Масова індустріально-технічна профшкола» тощо. Серед праць цього періоду для нашого дослідження найбільш цінними є праці Я. Звігальського та М. Іванова «Професійна освіта на Україні», М. Авдієнка «Народна освіта на Україні в 1927–1928 р.», А. Альберштейна та В. Ястржембського «Система народної освіти», О. Головченка «Організація професійних навчальних закладів» тощо [18].

У дисертаційному дослідженні М. Харламов [18] вказує на те, що для історіографії та періодизації становлення та розвитку професійної освіти на теренах України важливими є праці керівників та співробітників Наркоматів освіти УСРР, РСФРР Г. Гринька, Я. Ряппо, М. Скрипника, А. Мандрики, І. Немоловського, І. Гордона. Особливістю цих праць є те, що вони написані безпосередніми учасниками розбудови української професійної освіти. Так, стаття тогочасного наркома освіти УРСР Г. Гринька стала однією з перших, в якій розглядалися питання створення професійної школи в Україні. Проте ці роботи мають переважно публіцистичний характер, не мають історіографічного огляду робіт своїх попередників, а з погляду сьогодення зміст цих праць є надто заідеологізованим.

Наприкінці 1920-х років і аж до 1950 років ставлення держави до розвитку системи освіти в СРСР, а особливо на теренах України (УРСР), починається докорінно змінюватися. Замість достатньо вільної та самобутньої педагогічної думки, яка відображала цілий спектр різноманітних підходів на найвищому державному рівні почала висуватися і впроваджуватися чітка, жорстко регламентована партійно-класова ідеологема, а ідейно класовий підхід замінив професійно-етичні критерії добору фахівців. В цей же час почався перегляд теоретико-методологічних засад розвитку гуманітарних наук, так звані «дискусії». Спочатку вони відбулися в філософії та історії, дещо пізніше в 1929 році в педагогіці (в Москві), а в 1931 році добралися й до України. Так, у 1931 році в Українському науково-дослідному інституті педагогіки (УНДІП) пройшла «дискусійна сесія», на якій були піддані критиці всі основні напрями розвитку педагогічної думки, а в 1933 році і сам УНДІП був інтелектуально розгромлений, було репресовано і знищено (фізично або морально) весь цвіт тогочасної української педагогічної науки. З цього часу відбувається русифікація освіти, ліквідація вільної освітньої системи в Україні, її жорстка централізація з єдиним директивним центром у Москві [17, 59–60].

В 1930–1950 роках вітчизняна система освіти, в тому числі й професійної, була уніфікована й жорстко регламентована та нічим не відрізнялася від загальносоюзної. Такий стан речей знайшов своє відображення і в тогочасних наукових працях, в яких науковці практично не торкалися проблематики розвитку української системи професійної освіти. Практично не аналізувалися праці попередників, в яких розглядалися особливості розвитку української системи освіти, про них або не згадували, або брутально засуджували. При цьому науковці того часу зазвичай були позбавлені доступу до «неправильних», неугодних з точки зору правлячої ідеології наукових праць та досліджень своїх попередників.

Інші, відмінні від тогочасної офіційної радянської науки, а отже і невизнані та недоступні на теренах радянської України практично до кінця 80-х років – початку 90-х років ХХ століття, погляди на історію становлення та розвитку педагогічної думки та освіти на українських землях представлені в тогочасних працях науковців діаспори. Серед

них найбільш цінними для нашого дослідження є праці С. Сірополка «Історія освіти на Україні» та «Народна освіта на Советській Україні». Цікавими в контексті нашого дослідження є праці А. Веселова «Среднее профессионально-техническое образование в дореволюционной России» та «Профессионально-техническое образование в СССР. Очерки по истории низшего и среднего профессионально-технического образования» в яких здійснено дослідження становлення і розвитку професійної освіти в Російській імперії та післяреволюційний період.

Подальші історико-педагогічні дослідження розвитку української освіти та науки зазвичай представляли в контексті загального розвитку історії педагогічної освіти та науки СРСР. В цей період особливо виділяються праці О. Дзевєріна. Його дослідження відрізнялися ґрунтовністю, до того ж, на відміну від інших науковців, він розглядав розвиток української історико-педагогічної науки впродовж 1917 – 1957 років як самостійний цілісний процес, що має зв'язки, але не є частиною загальнорадянської історії педагогіки.

1970–1980 роки характеризуються значною кількістю праць присвячених питанням становленню та розвитку професійної освіти в СРСР. Так, свій внесок у висвітлення проблем розвитку професійної освіти в радянський та частково дорадянській період внесли С. Батишев, В. Афанасьєв, Ю. Васильєв, М. Кондаков, П. Худомлинський, В. Логунов тощо.

Загалом, найбільш цілісні та ґрунтовні дослідження з історії професійної а особливо професійно-технічної освіти в СРСР, здійснені в 1970–1990 роках під керівництвом академіка-секретаря Відділення педагогіки і психології профтехосвіти Академії педагогічних наук СРСР С. Батишева. Узагальнена історія функціонування професійної освіти ХХ століття відображена в монографії «Профтехобразование России: итоги ХХ века и прогнозы» за редакцією І. Смірнова [16]. Проте в цих дослідженнях аналіз розвитку професійної освіти саме на українських землях здійснювався дуже поверхово у нерозривному їх взаємозв'язку із розвитком цілісної системи професійної освіти СРСР, практично не розглядаються процеси розвитку професійної освіти на Україні в дореволюційний період. З іншого боку, практично всі праці радянських науковців були надто політизовані та методологічно тенденційні в оцінці дореволюційного етапу розвитку професійної освіти [7, 86]. Так, О. Сухомлинська зазначає, що в радянські часи всі проблеми пов'язані з будь-якою науковою періодизацією розв'язувалися досить легко – була розроблена періодизація історії Комуністичної партії Радянського Союзу, і всі гуманітарні науки відповідно до неї узгоджували і підлаштовували свою періодизацію. Тому в радянській періодизації розвитку педагогічної науки і школи повністю збігався з періодизацією історії УРСР та історії комуністичної партії України [17, 47].

Так, в дослідженнях 1960–1980 років присвячених проблемі періодизації розвитку освіти в Україні чітко видно домінування означеного підходу, згідно з яким більшість науковців, в тому числі й М. Грищенко, М. Гриценко, О. Дзевєрін, В. Чепелев, в періодизації розвитку освіти в Україні традиційно виділяли такі етапи: 1) 1917–1920 роки (етап революційних перетворення в системі освіти та педагогічній думці України в післяреволюційний період); 2) 1921–1931 роки (розвиток педагогіки і освіти в Українській СРР у період реконструкції народного господарства); 3) 1931–1941 роки (освіта та педагогічна наука в Українській РСР в період розгорнутого будівництва соціалізму); 4) 1941–1945 роки (розвиток освіти і педагогічної думки в період Великої Вітчизняної війни); 5) 1945–1958 роки (розвиток освіти і науки в період післявоєнної відбудови);

б) 1959–1985 роки (освіта і педагогічна наука України в період розвинутого соціалізму) [12, 3].

Деяка краща ситуація з об'єктивністю висвітлення історичних процесів становлення та розвитку системи освіти на Україні та її періодизацією склалася на початку 90-х років ХХ століття і до наших днів. Дослідники цього періоду звертаються до більш широкого масиву праць та досліджень, недоступних та заборонених в радянській період, в тому числі й отриманих з за кордону, а відповідно користуються більш широкими історичними поглядами на розвиток освіти в Україні та її відповідну періодизацію.

В цьому контексті О. Сухомлинська [17, 47] вказує на те, що «проблема періодизації – одна з найголовніших наукових проблем, особливо гуманітарної сфери. Від того, що береться за основу періодизації, який контекст вкладаємо в той чи інший період, що виступає рушійною силою зміни періоду, відбувається розгортання певного науково-дослідницького поля».

Проте, донині ще не існує єдиної загальноприйнятої періодизації розвитку професійної освіти на українських землях, що, насамперед, пов'язано з тими, історичними, політичними та соціокультурними трансформаціями, яким були піддані українські землі, що проявилось в значній роздробленості українських земель, включеність їх на довгий час в освітні системи інших держав, а також частій їх зміні. Складність історико-педагогічної періодизації розвитку професійної освіти також викликана тим, що завдання професійного вишколу особистості впродовж тривалого часу реалізовувалися в системі як загальної, так і вищої та професійно-технічної освіти. Так, С. Сисоєва [15, 126–128] вказує на те, що професійна освіта базується на загальній освіті та покликана забезпечити підготовку кваліфікованих фахівців, та здійснюється у вищих, середніх та спеціальних навчальних закладах у тому числі й професійно-технічних училищах, а також на спеціальних професійних курсах і шляхом навчання безпосередньо на виробництві.

Тому, здійснивши аналіз історії становлення та **розвитку професійної** освіти в українському освітньому просторі ми дійшли висновку, що її періодизація обов'язково повинна об'єднувати в собі як єдине ціле періодизації розвитку професійно-технічної (ремісничої) та вищої (за своєю суттю професійної) освіти.

Виходячи з цього, та на основі аналізу існуючих підходів до періодизації становлення та розвитку професійної освіти на Україні, вважаємо, що найбільш поширеними та цікавими в контексті нашого дослідження є періодизації запропоновані А. Веселовим [2], М. Пузановим та Г. Терешенком [13], С. Батишевим [1], О. Коханком [5], І. Лікарчуком [6], Н. Гупаном [4], О. Невмержицькою [8], О. Сухомлинською [17].

Висновки. Отже, ступінь дослідженості проблеми періодизації розвитку професійної освіти в Україні можна розглядати в межах таких періодів: 1) друга половина ХІХ ст. – 1917 р., якому притаманна увага до нижчої професійної освіти, зокрема, організації навчального процесу у професійних закладах освіти; 2) 1917–1991 рр., що характеризується працями, які всебічно розкривають розвиток професійної освіти в радянський період, проте очевидно, що є заповітованими; 3) 1991 р. – до сьогодні – період, представлений працями, в яких зроблена спроба максимально об'єктивно відобразити історію розвитку вітчизняної професійної освіти, обґрунтувати періодизації розвитку, як професійно-технічної, так і вищої освіти.

Проте цілісної періодизації, яка відображала б цілісний розвиток професійної освіти до сьогодні в педагогічній науці немає, що може стати перспективою подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Батышев С. Я. Очерки истории профессионально-технического образования в СССР / под ред. С. Я. Батышева. – М. : Педагогика, 1981. – 352 с.
2. Веселов А. Профессионально-техническое образование в СССР : Очерки по истории среднего и низшего профтехобразования / А. Веселов. – М. : Профтехиздат, 1961. – 435 с.
3. Голубничка Л. О. Педагогічна історіографія: теоретичні аспекти / Л. О. Голубничка. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1768/1/ped-istor.pdf>
4. Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки. / Н. М. Гупан – К.: А. П. Н., 2002. – 224 с
5. Коханко О. М. Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969–1994 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. / О. М. Коханко. – К. : Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1995. – 24 с.
6. Лікарчук І. Л. Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888–1998 роки) : [монографія] / І. Л. Лікарчук. – К. : Вища школа, 1998. – 256 с.
7. Нагрибельний Я. А. Дослідження розвитку професійної освіти на Півдні України / Я. А. Нагрибельний // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. – Сер. : Історія. – 2012. – Т. 180. – Вип. 168. – С. 85–88.
8. Невмержицька О. Періодизація розвитку аксіологічних ідей у вітчизняному освітньому просторі ХІХ – першої третини ХХ ст. / О. Невмержицька // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2017. – Вип. 1. – С. 284–293.
9. Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти України / Н. Г. Ничкало. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 200 с.
10. Пагута М. Історико-педагогічні аспекти становлення основ професійної освіти в Україні / М. Пагута // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2017. – Вип. 15. – С. 389–396.
11. Пагута М. Періодизація розвитку вітчизняної професійної освіти (ХІХ – початок ХХІ ст.) / М. Пагута // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2017. – Вип. 1. – 420 с. – С. 294–302.
12. Петренко О. Проблема періодизації розвитку гендерних підходів до вітчизняної освіти й виховання у радянський період / О. Петренко. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ira.udru.org.ua/article/download/15284/13114>
13. Пузанов М. Ф. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР / М. Ф. Пузанов, Г. И. Терещенко. – К. : Вища школа, 1980. – 232 с.
14. Селецький А. Періодизація розвитку систем професійної підготовки робітничих кадрів в Україні / А. Селецький. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/2459/1/Селецький_3.pdf
15. Сисоева С. О. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження: наукове видання / С. О. Сисоева, І. В. Соколова / НАПН України. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. МОН. Маріупольський державний гуманітарний університет. – К. : Видавничий Дім «ЕКМО», 2010. – 362 с. – С. 126–128.
16. Смирнов И. П. Профтехобразование России : итоги XX века и прогнозы / И. П. Смирнов. – М., 2000. – 786 с.
17. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К. : А. П. Н., 2003. – 68 с.
18. Харламов М. І. Розвиток професійно-технічної освіти в УСРР у 1921–1929 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / М. І. Харламов ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2011. – 20 с.

REFERENCES

1. Batyshev S. Ya. Ocherky ystoryy professyonalno-tekhnicheskoho obrazovanyia v SSSR / pod red. S. Ya. Batysheva. – М. : Pedahohyka, 1981. – 352 s.

Кочубей Т. Любченко В. Историчний розвиток літетики як науки...

2. Veselov A. Professionalno-tekhnicheskoe obrazovanye v SSSR : Ocherky po ystoriyy sredneho y nyzsheho proftekhobrazovanyia / A. Veselov. – M. : Proftekhizdat, 1961. – 435 s.

3. Holubnycha L. O. Pedahohichna istoriohrafia: teoretychni aspekty / L. O. Holubnycha. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1768/1/ped-istor.pdf>

4. Hupan N. M. Ukrainska istoriohrafia istorii pedahohiky. / N. M. Hupan – K.: A. P. N., 2002. – 224 s

5. Kokhanko O. M. Stanovlennia i rozvytok pidhotovky kvalifikovanykh robitnychykh kadriv z serednoiu osvitoiu v Ukraini (1969–1994 rr.) : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01. / O. M. Kokhanko. – K. : Instytut pedahohiky i psykhologii profesiinoi osvity APN Ukrainy, 1995. – 24 s.

6. Likarchuk I. L. Upravlinnia systemamy pidhotovky kvalifikovanykh robitnykyv v Ukraini: pedahohichnyi aspekt (1888–1998 roky) : [monohrafia] / I. L. Likarchuk. – K. : Vyshcha shkola, 1998. – 256 s.

7. Nahrybelnyi Ya. A. Doslidzhennia rozvytku profesiinoi osvity na Pivdni Ukrainy / Ya. A. Nahrybelnyi // Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. – Ser. : Istorii. – 2012. – T. 180. – Vyp. 168. – S. 85–88.

8. Nevmerzhytska O. Periodyzatsiia rozvytku aksiolohichnykh idei u vitchyznianomu osvitnomu prostori KhIKh – pershoi tretyny KhKh st. / O. Nevmerzhytska // Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. – Uman : FOP Zhovtyi O. O., 2017. – Vyp. 1. – S. 284–293.

9. Nychkalo N. H. Transformatsiia profesiino-tekhnichnoi osvity Ukrainy / N. H. Nychkalo. – K. : Pedahohichna dumka, 2008. – 200 s.

10. Pahuta M. Istoryko-pedahohichni aspekty stanovlennia osnov profesiinoi osvity v Ukraini / M. Pahuta // Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia : zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. – Uman: FOP Zhovtyi O. O., 2017. – Vyp. 15. – S. 389–396.

11. Pahuta M. Periodyzatsiia rozvytku vitchyznianoi profesiinoi osvity (KhIKh – pochatok KhKhI st.) / M. Pahuta // Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. – Uman : FOP Zhovtyi O. O., 2017. – Vyp. 1. – 420 s. – S. 294–302.

12. Petrenko O. Problema periodyzatsii rozvytku hendernykh pidkhodiv do vitchyznianoi osvity y vykhovannia u radianskyi period / O. Petrenko. – [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <http://ipa.udpu.org.ua/article/download/15284/13114>

13. Puzanov M. F. Ocherky ystoriyy professyonalno-tekhnicheskoho obrazovanyia v Ukraynskoj SSR / M. F. Puzanov, H. Y. Tereshchenko. – K. : Vyshcha shkola, 1980. – 232 s.

14. Seletskyi A. Periodyzatsiia rozvytku system profesiinoi pidhotovky robitnychykh kadriv v Ukraini / A. Seletskyi. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://lib.iitta.gov.ua/2459/1/Seletskyi_3.pdf

15. Sysoieva S. O. Problemy nepererвної profesiinoi osvity: tezaurus naukovoho doslidzhennia: naukovye vydannia / S. O. Sysoieva, I. V. Sokolova / NAPN Ukrainy. Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh. MON. Mariupolskyi derzhavnyi humanitarnyi universytet. – K. : Vydavnychiy Dim «EKMO», 2010. – 362 s. – S. 126–128.

16. Smyrnov Y. P. Proftekhobrazovanye Rossyy : ytohy KhKh veka y prohnozy / Y. P. Smyrnov. – M., 2000. – 786 s.

17. Sukhomlynska O. V. Istoryko-pedahohichnyi protses: novi pidkhody do zahalnykh problem / O. V. Sukhomlynska. – K. : A. P. N., 2003. – 68 s.

18. Kharlamov M. I. Rozvytok profesiino-tekhnichnoi osvity v USRR u 1921–1929 rr. : avtoref. dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.01 / M. I. Kharlamov ; Khark. nats. un-t im. V. N. Karazina. – Kh., 2011. – 20 s.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2017 р.